

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата історичних наук, доцента **Клименко Оксани Зіновіївни**

на дисертацію Чумака Євгенія Сергійовича

«Інформаційні ресурси публічних бібліотек України в умовах цифровізації»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 029

«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Публічні бібліотеки України цілеспрямовано орієнтують свою інформаційно-комунікаційну діяльність на продукування інформаційних ресурсів як власної генерації, активно наповнюючи ними інформаційний простір, так і надаючи доступ до інформаційних ресурсів у глобальному цифровому середовищі. Від часу поширення інтернету ці базові документно-інформаційні установи активно впроваджують інформаційно-комунікаційні технології задля обслуговування усіх категорій користувачів, максимально забезпечуючи всі їхні інформаційно-знаннєві та культурно-освітні потреби, адже впровадження цифрових технологій в усі сфери діяльності українського суспільства відбувається стрімко і вже невідворотно.

У цьому контексті результати дослідницької праці Є. С. Чумака є надзвичайно важливими. Дисертантом аргументовано, що надаючи доступ до інформації і знань, публічні бібліотеки України як найдемократичніші інституції забезпечують можливості самоосвіти та культурного розвитку особистості.

Тема дисертації Є. С. Чумака є надзвичайно актуальною також і тому, що в умовах карантинних обмежень, повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України саме публічні бібліотеки, переорієнтувавши свою діяльність у дистанційний формат, успішно виконують роль соціокультурних, громадських та інноваційних центрів, інформаційних посередників між органами місцевої влади і громадою.

Своєчасність дисертації Є. С. Чумака зумовлена й тим, що цифровізація формує новий спосіб мислення, життя, упроваджує сучасні механізми

управління, розширює доступ до освіти, науки, культури, активізує взаємодію, сприяє налагодженню плідної співпраці, спрощує доступ до різних послуг і сервісів. Цифровізація вже визначає напрям і зміст соціальних, економічних, науково-технічних перетворень у країні, адже саме впровадження цифрових технологій стало визначальним чинником розвитку нашої цивілізації загалом. У цих умовах бібліотечно-інформаційна сфера намагається адаптуватися та активно трансформує свою діяльність відповідно вимогам часу, прискоривши темпи переходу на сучасні технології, носії інформації та мережеві сховища.

З огляду на те, що в українському бібліотекознавстві питання розвитку інформаційних ресурсів публічних бібліотек України в умовах цифровізації є малодослідженим, дисертація Є. С. Чумака є надзвичайно актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Здійснене Є. С. Чумаком дослідження є складником цільової комплексної програми науково-дослідницької роботи Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) та «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231) і пов'язані з планом наукової і навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків із громадськістю КНУКіМ.

Формулювання теми роботи зумовило постановку мети дослідження, яка полягає у вивченні особливостей формування інформаційних ресурсів публічних бібліотек України в умовах цифровізації. Відповідно до поставленої мети послідовно сформульовані головні завдання дисертаційної роботи, що передбачали: аналіз сучасних теоретико-методологічних підходів до вивчення інформаційних ресурсів бібліотек; обґрунтування методологічного інструментарію дослідження; уточнення терміносистеми предметної галузі; розкриття особливостей інформаційних ресурсів публічних бібліотек; дослідження трансформації інформаційних ресурсів українських публічних бібліотек під впливом цифровізації; визначення пріоритетних напрямів

удосконалення інформаційних ресурсів публічних бібліотек в умовах цифровізації.

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Є. С. Чумака, забезпечені застосуванням принципів єдності теорії і практики, визначеності, конкретності, підпорядкованості, розвитку та об'єктивності. Для розв'язання поставлених завдань на різних етапах дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема аналізу і синтезу, індукції і дедукції, термінологічний, порівняння, опису, компаративний, соціологічний.

Наукова новизна дисертаційного дослідження Є. С. Чумака полягає в тому, що вперше в українському бібліотекознавстві обґрунтовано інноваційні стратегії українських публічних бібліотек зі створення консолідованого інформаційного ресурсу та представлено основні етапи впровадження цифрових технологій у бібліотечну галузь України і розвиток на цій основі інформаційної взаємодії на всіх рівнях комунікації (від міжнародної до регіональної). Також дисертант детально дослідив модернізацію інформаційних ресурсів українських публічних бібліотек в умовах декомунізації та охарактеризував особливості електронної виставки як засобу популяризації бібліотечних інформаційних ресурсів.

Практичне значення дисертації Є. С. Чумака полягає в тому, що наукові висновки та результати дослідження доцільно використовувати у навчальному процесі профільних закладів вищої освіти, зокрема в системі підготовки та перепідготовки фахівців зі спеціальності В 13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», для оновлення змісту навчальних компонентів бібліотекознавчого циклу.

Структура дисертації відповідає меті, завданням, авторській логіці дослідження основних аспектів обраної теми. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Повний обсяг дисертації становить 222 сторінки. Список використаних джерел містить 274 найменування.

Аналіз змісту дослідження. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження та публікації Є. С. Чумака.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження» проаналізовано стан наукового розроблення теми щодо діяльності бібліотек України в умовах інформатизації та цифровізації. Є. С. Чумак представив систематизовану джерельну базу еволюції уявлень про сформовані інформаційні ресурси публічними бібліотеками України (п.1.1), обґрунтував теоретико-методологічні засади дослідження (п.1.2).

Висвітлений дисертантом історіографічний огляд засвідчив, що досліджень, які виявили б основні тенденції та особливості розбудови інформаційних ресурсів публічних бібліотек України в умовах цифровізації, є вкрай недостатньо, враховуючи підвищену увагу до цієї проблеми в умовах російсько-української війни, подальшого післявоєнного відновлення країни та інтеграції в європейське співтовариство (с. 37).

Обраний Є. С. Чумаком джерельний комплекс, який за змістом репрезентує інтеграцію та диференціацію інформаційних ресурсів публічних бібліотек України за типо-видовим складом включає дев'ять груп джерел (с. 37–42), котрі є опубліковані в інтернеті, що надзвичайно актуально в умовах дистанційного доступу 24/7.

Розглядаючи поняття «ресурс» як базову категорію дисертаційної роботи (с. 42), Є. С. Чумак вказує, що це слово походить з французької мови (Ressource), але подає правопис англійською (Resource).

Другий розділ дисертації «Вплив цифрових технологій на формування інформаційних ресурсів бібліотек», який складається з трьох підрозділів, розкриває ефект від інформатизації бібліотечної справи країни та цифровізації усіх сфер життєдіяльності суспільства на формування інформаційних ресурсів українських бібліотек.

Вважаємо за доцільно погодитися з твердженням Є. С. Чумака, що інформаційно-комунікаційні технології, які поступово були «впроваджені у бібліотечну сферу для роботи з інформаційними продуктами та розширення сервісних послуг, надали змогу: вести діалог з користувачем за допомогою електронної пошти; сканувати і копіювати документи, перекладати тексти; записувати інформацію на змінний накопичувач; виконувати замовлення на пошук інформації в інтернеті тощо» (с. 67).

Наголошуючи, що перехід на нові технології та докорінна модернізація всіх бібліотечних процесів уже призвели до використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу та місцезнаходження як документа, так і користувача, дисертант виокремив такі основні види електронних інформаційних ресурсів публічних бібліотек, як електронні каталоги; повнотекстові бази даних; електронні колекції текстових аналогів друкованих видань; колекції оцифрованих видань; електронні документи, які не мають друкованих аналогів; електронні публікації аудіо- та відеоінформації; мультимедійні продукти (с. 101).

У третьому розділі «Специфіка формування національного інформаційного простору в умовах цифровізації» дисертант обґрунтував, що діяльність публічних бібліотек у межах корпоративних проєктів є найпродуктивнішою на цьому етапі для формування і використання спільних інформаційних ресурсів із метою якнайповнішого задоволення соціальних, культурних, наукових, пізнавальних тощо потреб користувачів, а також раціонального використання трудових і матеріальних ресурсів книгозбірень.

Розглядаючи усі проєкти, в яких беруть участь публічні бібліотеки, Є. С. Чумак, детально охарактеризував їх три групи (мегапроєкти, мультипроєкти і монопроєкти) (с. 149–150).

Позитивним вважаємо доповнення тексту ілюстративним матеріалом – скріншотами найпопулярніших інформаційних ресурсів таких українських провідних бібліотек, як Національна історична бібліотека України (с. 157, 161), Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (с. 136, 139), Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека імені Валентина Отамановського

(с. 144), Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Ольжича (с. 160), Одеська національна наукова бібліотека (с. 141), Публічна бібліотека ім. Лесі Українки (с. 154), Чернівецька обласна універсальна наукова бібліотека імені М. Івасюка (с. 159) та Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені Софії та Олександра Русових (с. 144).

Таким чином, структурні частини дисертаційної роботи Є. С. Чумака внутрішньо пов'язані між собою і становлять органічну єдність.

Загальні висновки подано згідно з авторською концепцією, вони свідчать про успішне досягнення поставленої мети і визначених завдань дослідження, містять основні наукові здобутки дисертанта. Є. С. Чумаком доведено, що для української бібліотечної сфери нагальним є вироблення єдиних підходів щодо формування електронних бібліотек, яке має базуватися на координації й кооперації зусиль, адже загальноукраїнський електронний ресурс має функціонувати як розподілений, зі створеними взаємопосиланнями на ресурси інших учасників, на базі єдиного технологічного забезпечення.

Перспективним напрямом роботи публічних бібліотек України дисертантом визначено удосконалення дистанційних сервісів загалом та електронної виставкової діяльності зокрема, адже остання – потужний інструмент бібліотечного маркетингу, що задовольняє як потреби користувачів, так і адекватно представляє ринок книгодрукування і допомагає у просуванні книжкової продукції.

Повнота викладеного матеріалу в опублікованих працях. Основні наукові результати дослідження викладено у 10 одноосібних публікаціях, з яких: 3 статті – у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 7 праць апробаційного характеру.

Високо оцінюючи результати дисертаційного дослідження Є. С. Чумака, слід задля об'єктивності висловити окремі зауваження і побажання:

1. Дисертантом задекларовано дослідження вагомого сегмента української бібліотечно-інформаційної сфери. У ході дослідження

проаналізовано величезний масив матеріалів. Проте, варто було б приділити увагу характеристиці складу користувачів публічних бібліотек України.

2. У дисертації паралельно використовується два терміни «читач» і «користувач» (стор. 80, 107, 138, 166, 173). На скільки це виправдано?

3. На перспективу вважаємо за доцільне рекомендувати Євгену Сергійовичу Чумаку звернутися до дослідження особливостей формування інформаційних ресурсів публічних бібліотек провідних країн світу, адже у роботі згаданий лише проєкт Парламентської бібліотеки Японії, хоча це значно виходить за межі представленої дисертації.

Загальні висновки. Висловлені зауваження не є принциповими і не впливають на загальну оцінку дисертаційної роботи.

Зміст дисертації «Інформаційні ресурси публічних бібліотек України в умовах цифровізації» відповідає спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», а також вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31 травня 2019 року) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2023 року), а її автор, Чумак Євген Сергійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Офіційний опонент,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу наукових видань
Національної бібліотеки України

імені В. І. Вернадського

О.З.

КЛИМЕНКО О. З.

